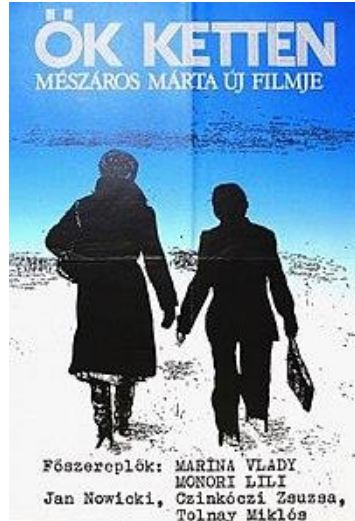

Ők hárman: a nő, a férfi és a hermafrodita*

(1977)

Mészáros Márta ma a legismertebb, legmegbecsültebb filmrendezők egyike. Filmjeiben a nők felszabadításáért, öntudatra eszméltetéséért küzd. Vagyis ugyanazért, mint a széles látókörű, felvilágosult szellemű férfiak, akik elismerik a nők évszázados, sőt évezredek mélységben gyökeredző hátrányos helyzetét, s jogukat a társadalmi, erkölcsi, anyagi egyenlőségre. Nőírónak, női filmrendezőnek lenni, előítéletek elleni harcot is jelent. Ha férfi emel szót a női emancipációért: lovagiasság. Ha nő teszi: feminizmus.

Az irodalmi emlékezetben még ott kísértnek a századforduló szövetkosztümös, ingblúzos, harcos szüfraszettjei, szivarfüstöt húzva maguk után. Szegényeknek csúnyaságukat, „férfias” erőszakosságukat máig nem tudják megbocsátani. A világháborúk, gazdasági válságok, a

---

* A Mészáros Márta *Ők ketten* (1977) című filmjéről írt kritika az *Élet és Irodalom* 1978. január 14-i számában jelent meg.

megélés és a megélhetés létdrámái idején az egyenjogúság kérdése háttérbe szorult, hiszen ilyenkor világosan kitűnt, a férfiak sem egyenjogúak. Mostanában, a viszonylagos nyugalom utóbbi évtizedében a feminizmus világszerte új erőre kapott, s ez természetesen visszatükröződik a filmművészetben is.

Mészáros Márta olyan komolysággal, szikársággal, dokumentumerővel készíti filmjeit, ahogyan azt a férfi filmrendezőktől várhatnánk, ha közülük némelyek nem menekülnének az öntetszelgés, a finomkodás, a költőieskedés nőies cicomáiba.

Legújabb munkája, az *Ők ketten*, két ellentétes előjelű, de egyaránt megfeneklett házasságról, két ellentétes jellemű asszony barátságáról szól. Ők ketten több támogatást, nagyobb szolidaritást kapnak egymástól, mint „szerető” férjeiktől. Az egyik férfi nagyszívű, megbízhatatlan alkoholista, a másik csak a munkájának élő, szívtelen, megbízható, józan.

Nézzünk szembe férfiasan – illetve nőiesen – a tanulsággal. A férfiak tulajdonképpen az asszonysors megrontói. Vagy a családi kötelektől szabadulni gyenge, a mellékutcát választó rabszolgák (*Örökbefogadás*), segítőkész, de saját életüket önzően fel-nem-adó, egyébként felszabadultan és humánusan gondolkodó intellektuelek, vagy az évszázados előítéleteket megtestesítő értetlenség szobrai (*Kilenc hónap*). Ezekben a filmekben az asszonyalakok ábrázolása olyan erőteljes volt, hogy a férfinem képviselőire árnyékot vetettek.

Az *Ők ketten* férfihősei olyanok már, mintha valami bűnözőket köröző feminista rendőrség robotképének mozaikjaiból állították volna össze arcukat. Az első számú tettes bűnlajstroma a következő: 1. Üzemmérnöki munkájával többet törődik, mint a feleségével. Most is

elutazik Mongóliába. 2. Az asszony önállósági törekvésén, örömmel végzett munkáján (egy női munkásszállás igazgatónöje) fölényeskedve gúnyolódik, vissza akarja parancsolni a háztartásba. 3. Több mint húszévi házasság után elhidegült – vagy forró sohasem volt? – a szerelemben, a kötelességszerű szeretkezés után feleségével mit sem törődve, elalszik. A második számú gyanúsított bűnei: 1. Csupán a szexualitással, alkalmi gyöngédséggel láncolja magához feleségét. 2. Javíthatatlan alkoholista, 3. Megígéri, hogy leszokik az italról és mégsem teszi. 4. Nyíló értelmű kislányában az alkoholista apa megaláztatásainak látványa gyógyíthatatlan sebet ejt.

A színészek, az iszákos technikust játszó tehetséges *Jan Nowicki* és a hálátlanabb szerepet kapott *Tolnay Miklós* a fölradott lecke-mozaikokból körülbelül olyan hitelességgel állítják elő figurájukat, amiként a robotképek hasonlítanak az eleven egyéniségekre.

A két nő alakját a film meghittebben, bensőségebben színezi, ámbár a forgatókönyv (*Kóródy Ildikó* és *Balázs József* munkája) itt is tézisek és antitézisek dramaturgiai robotképét rajzolja. A vadóc, anarchista ösztönlény, aki állandó támadással védekezik (*Monori Lili* ismert, egyedülálló szerepköre) és a kétgyerekes, szelíd, negyvenéves asszony (*Marina Vlady*), aki a másik szélsőséges érzelmektől földúlt életét szemlélve döbben rá, hogy az ő látszólag tökéletesen rendben levő élete ürességet takar. Ezideig nem találkozott az igazi szenvedéllyel. A kontraszthatás kedvéért megjelenik egy férfias fellépésű női szörnyeteg is, a szálló személyzetise (?); kápó-módszereivel amolyan koncentrációs légerré változtatja a munkásnők otthonát. Vlady csendes, de határozott méltósága, adakozó nagylelkűsége és Monori betörhetetlensége természetesen összeütközésbe kerül ezzel a gonosz keménységgel. Ki-ki a

maga stílusa szerint válaszol a kihívásra. Monori – Julija bugyiját lehúzva, fenekét mutatja a kellemetlen perszónának. Vlady – Marija emberséges pedagógiai trükkel próbálja megszégyeníteni.

A nők ebben a filmben átveszik a kezdeményezést a testi szerelemben is. A férfiak a „na... ne...”, „itt nem szabad...!”, „meghallják...” lányos zavarával szabadkoznak vagy különösebb érdeklődés nélkül engedelmeskednek.

Lehet-e igaz és meggyőző egy, a férfiakat eleve elfogultsággal, a nőket pedig eleve megértéssel ábrázoló alkotás? Azt hiszem, eleve nem lehet. Képzeljük csak el Anna Karenina tragédiáját Karenin tragédiájának leírása nélkül. A szánalom és a megértés, amely a nemes és mély művészetet mindig áthatja, nem ismeri a faji, vallási, nembeli megkülönböztetéseket.

A nők társadalmi, anyagi kiszolgáltatottsága sok esetben nálunk is, de különösen azokban az országokban, ahol a házasság intézménye a polgári üzleti egyezsége, eltartó és eltartott viszonyán vagy ami még rosszabb, feudális alapokon nyugszik – valóban a század megoldást követelő, súlyos kérdéseire tartozik. A dolgoknak azonban az a keserű leegyszerűsítése, hogy a nők boldogtalanságáért egyedül a férfiak felelősek, nemcsak naiv és igazságtalan, de a társadalmi elemzés terhétől megkönnyítve, robbanótöltetét kiszerveelve, átrepíti a problémát a feminizmus komolytalan világába.

Vajon több-e a boldogtalan nő, mint egy boldogtalan férfi? Ha történetesen valamiféle gondolatolvasó és meghatározó komputer világméretű összesítést készítené, ki tudja, milyen eredmény születne. Ne találgassunk.

Mindenesetre az évezredek tapasztalatok és előjelek azt mutatják, hogy a férfiak és nők még hosszú ideig – legalábbis az emberi faj fennmaradásáig – kapcsolatban

lesznek egymással. Ezt a kapcsolatot nem érdemes túlságosan elmérgesíteni. Hiszen más nemű lények nem léteznek. Vannak nők és vannak férfiak. No, igen, és vannak a hermafroditák. A variációk lehetősége nem túlságosan nagyszámú, s ezek közül is leginkább az egyik tett szert általános népszerűsége.

A nőknek, ha az egyenjogúságot valóban komolyan gondolják, legelőször is kisebbségi, aztán nyomban a felsőbbrendűségi érzésüktől kell megszabadulniuk. A feminizmust éppen az tette és teszi ma is gúnyolhatóvá, hogy egyfajta kisebbségi érzést agresszivitással próbál ellensúlyozni. És nincs kellemetlenebb emberfajta az agresszív nőnél. Legföljebb az agresszív férfi – de azt már magától értetődőként fogadta el a köztudat.

Lucile-Aurore Dupin, azaz George Sand még férfinéven jelentkezett az irodalomban, férfiruhát viselt és szivarozott. Azután keblüket őszintén kitárva, tömegesen léptek színre a nőírók, szívük műtyürekével, lelkük csecsebecséivel. De Katherine Mansfield-ről, Virginia Woolf-ról, Colette-ről, Kaffka Margitról nem az jut elsősorban eszünkbe, hogy nők, hanem hogy írók. Jó írók.

Amikor a nők megszűnnek kompenzálni nővoltukat, nem is sajnálják, nem is ünneplik magukat, egyszerű ténykérdésként fogadva el a biológiai valóságot, eredményt érnek el hivatásukban, a legfontosabb lépést teszik meg az egyenjogúsághoz.

Mészáros Mártának erős egyénisége, vonzódása a kendőzetlen valósághoz, tehetsége, s most már világsikere is, elegendő önbizalmat adhat, hogy női rendezőből előlépjen *csak* rendezővé.